

1. Kde jsou počátky rusko-ukrajinského konfliktu?

Prapůvodem konfliktu je ruské přesvědčení, že Ukrajina patří neodmyslitelně do ruské sféry vlivu a nemá sama právo rozhodovat o svém geopolitickém směřování. Odtud pocházejí i teze o tom, že Ukrajina není skutečným státem, že mezi západní a východní Ukrajinou existují nepřekonatelné rozdíly nebo že v kyjevské vládě působí američtí a jiní agenti, kteří se snaží připojit Ukrajinu k EU, aby tak oslabili Moskvu. Kreml právě s tímto narativem o tzv. vnější kontrole velmi rád operuje, a to jak ve svých médiích, tak ve veřejných prohlášeních politiků a diplomatů. Pro Rusko tedy může nezávislá Ukrajina existovat jen v případě, že se nebude hlásit ke svébytné kultuře a identitě a bude součástí širšího „ruského světa“ se silnou politickou orientací na Rusko, jak tomu je v případě Běloruska.

Tato argumentace ovšem opomíjí fakt, že za více než třicet let ukrajinské samostatnosti se velká část tamějšího obyvatelstva s Ukrajinou jako samostatným státem i jejími symboly identifikovala, což ostatně potvrdilo i referendum o vzniku státu 1. prosince 1991, kdy se naprostá většina obyvatel (92,26 % při účasti 84,18 %), včetně těch na východě země či na Krymu, vyslovila pro nezávislost na tehdy ještě sovětské Moskvě. K Ukrajině se hlásila i většina obyvatel, kteří v každodenním životě mluvili rusky. Jazyk proto není známkou identity a i ruskojazyční obyvatelé země jsou plnohodnotní Ukrajinci (ve skutečnosti je naprostá většina obyvatel země bilingvní nebo používá směs ukrajinštiny a ruštiny, tzv. suržyk). Soubor identit proto není až tak regionální a jazykový, ale jde spíše o konflikt mezi sovětskou a modernější mentalitou, přičemž v rámci té sovětské se lidé hlásili spíše k vlastnímu regionu, a nikoliv k Rusku.

Spolu s tím vrcholní představitelé Ukrajiny, včetně „proruských“ prezidentů Leonida Kučmy a Viktora Janukovyče, už od vyhlášení nezávislosti zdůrazňovali, že budoucnost země leží v Evropské unii. Zároveň se Ukrajina přihlásila k narativu, který se jasně vymezuje vůči Rusku. To se projevilo například v tom, že jedním z klíčových prvků kolektivní paměti Ukrajinců, který dlouhodobě rozvíjí i stát, se stal Stalinem vyvolaný umělý hladomor z let 1932–1933 (ukrajinsky Holodomor), kterému padly za oběť 3–4 miliony obyvatel Ukrajiny.

První klíčovou událostí, která předznamenala rusko-ukrajinský konflikt, se stala tzv. Oranžová revoluce z konce roku 2004. Tehdy se na Ukrajině konaly prezidentské volby, které byly zfalšované ve prospěch tehdejšího premiéra Viktora Janukovyče. Po masových protestech na kyjevském centrálním náměstí Nezávislosti (ukrajinsky Majdan Nezaležnosti, často nazývaný jen jako Majdan – slovo „majdan“ znamená v ukrajinštině náměstí) se v opakovaném druhém kole voleb stal prezidentem Viktor Juščenko, který se jednoznačně hlásil k prozápadní orientaci Ukrajiny. Ukrajincům se tím zároveň podařilo udržet v zemi demokracii. Jednalo se o jednu z takzvaných barevných revolucí (další proběhly v Srbsku, Gruzii a Kyrgyzstánu), které Rusko začalo vnímat silně negativně a tvrdit, že byly organizovány Západem s cílem omezit ruský vliv v těchto zemích.

K další velké vlně protestů, na něž bezprostředně navázala ruská agrese, došlo na Ukrajině na přelomu let 2013–2014. Na podzim roku 2013 odmítl tehdejší, tentokrát už demokraticky zvolený prezident Viktor Janukovyč pod tlakem Ruska podepsat dlouhé roky připravovanou asociační dohodu s EU. Jejím hlavním cílem bylo vytvoření zóny volného obchodu mezi Ukrajinou a EU, což by ale zároveň znemožnilo jakoukoliv budoucí ekonomickou integraci s Ruskem. Značná část obyvatelstva vnímala Asociační dohodu jako naději na rozvoj Ukrajiny, zlepšení životní úrovně a omezení korupce. Proto Ukrajinci opět vyšli protestovat na Majdan, kde podobně jako v roce 2004 vybudovali stanové městečko. Protesty, známé jako Euromajdan, přerostly do stotisícových demonstrací po násilném rozehnutí studentů v noci na 1. prosince 2013. Po dalších represích začaly

v okolí Majdanu vznikaly barikády. Pokusy o zastrašení demonstrantů vyvrcholily v lednu 2014, kdy byly schváleny tzv. diktátorské zákony, které kriminalizovaly prakticky každého účastníka protestů. Ve dnech 18.–20. února 2014 pak došlo ke střelbě do demonstrantů, které podlehl více než sto osob. Po této eskalaci násilí se rozpadla vládní koalice v parlamentu, která odvolala prezidenta Janukovyče. Ten utekl do Ruska, které ve stejné době zahájilo proces anexe ukrajinského poloostrova Krym. Události z února 2014 jsou dnes na Ukrajině známé jako Revoluce důstojnosti a pro tehdejší oběti z řad demonstrantů se vžil pojem nebeská setnina. V Moskvě byl Majdan vnímán jako „nelegální ozbrojený převrat“ pod vedením Západu.

2. Jak a proč proběhla anexe Krymu v roce 2014?

Události na Krymu v roce 2014 byly přímým důsledkem předcházející Revoluce důstojnosti. V únoru toho roku obsadili neoznačení vojáci (známi také jako „zelení muži“), kteří byli později identifikováni jako příslušníci ruských speciálních jednotek, krymský parlament a budovu místní vlády ve městě Simferopol. Spolu s tím začali Rusové postupně obsazovat i další strategické objekty na území poloostrova. Vládu na místě převzal Sergej Aksjonov, který oficiálně požádal ruského prezidenta Putina o pomoc. Aksjonov byl v minulosti znám jako proruský vůdce místního kriminálního podsvětí a jeho politická strana získala v předchozích krymských volbách pouhé 4 % hlasů. 11. března 2014 Aksjonovova vláda vyhlásila nezávislost Krymu a o pět dní později se konalo nelegální zmanipulované referendum, ve kterém se obyvatelé poloostrova podle Rusů jasně přihlásili k připojení k Rusku (pro mělo hlasovat 96,8 % při účasti 83,1 %). Tyto výsledky jsou i vzhledem ke složení obyvatelstva Krymu (podle sčítání lidu žilo už v roce 2001 na Krymu „jen“ okolo 60 % Rusů) zcela nesmyslné a samotné referendum odporovalo ukrajinským zákonům a neodpovídalo základním demokratickým standardům. Mimo jiné se vůbec neptalo na možnost zůstat součástí Ukrajiny, používaly se staré volební seznamy, mohli hlasovat i občané Ruska, byly zveřejněny případy opakovaného hlasování, v některých místech se vůbec nehlasovalo atd. Formálně byla anexe dokončena 18. března, kdy Vladimir Putin podepsal smlouvu o připojení Republiky Krym a města Sevastopol k Ruské federaci.

Anexe Krymu byla z ruské strany obhajována tím, že se jedná o území, které většinou obývají Rusové, kteří se obávají „ukrajinského režimu“ vzešlého z Majdanu. Argumentovalo se mimo jiné tím, že Krym byl tradičně součástí Ruska a k Ukrajině byl jednostranně připojen z rozhodnutí sovětského vůdce Nikity Chruščova v roce 1954. Krym byl ale ve skutečnosti součástí Ruska jen relativně krátce až od roku 1783 – pro srovnání předchozí Krymský chanát existoval téměř 350 let a ještě ve druhé polovině 19. století tvořili většinu populace muslimští krymští Tataři, kteří jsou původními obyvateli Krymu. Jednoznačně ruský charakter získal Krym až poté, co byli krymští Tataři stalinským režimem v roce 1944 násilně deportováni z Krymu. Návrat jim byl umožněn až na konci 80. let 20. století a v roce 2001 tvořili jen něco přes 10 % obyvatel. Předání Krymu Ukrajině v roce 1954 bylo kolektivním rozhodnutím tehdejšího vedení Sovětského svazu z čistě pragmatických ekonomických důvodů, protože Krym je geograficky propojený s Ukrajinou, která ho měla po válce obnovovat. Po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny v roce 1991 došlo k prvnímu neúspěšnému pokusu o odtržení Krymu, který následně získal status autonomní republiky s vlastním parlamentem a vládou (město Sevastopol mělo zvláštní status a je samostatnou administrativní jednotkou). Pozdější průzkumy veřejného mínění sice ukazovaly, že Krym byl z hlediska separatistických nálad nejzranitelnějším regionem Ukrajiny, ale jednoznačná většina obyvatel byla před vypuknutím Euromajdanu proti připojení k Rusku.

3. Jak se vyvíjela situace na východě Ukrajiny?

Ve východní a v menší míře jižní části Ukrajiny, především ve městech Doněck, Luhansk, Charkov a Oděsa, začaly na jaře 2014 za ruské pomoci demonstrace proruských radikálů, kteří začali okupovat správní budovy. V dubnu 2014 obsadila skupina ruských ozbrojenců vedená bývalým příslušníkem ruské tajné služby FSB Igorem Girkinem (také známým jako Strelkov) město Slovjansk v Doněcké oblasti, čímž byla fakticky zahájena válka na východě Ukrajiny. V reakci na to nová ukrajinská vláda vyhlásila tzv. „protiteroristickou operaci“ (ATO). Mezitím se proruským separatistům podařilo získat kontrolu nad dalšími městy včetně Doněcku a Luhanska, kde byly vyhlášeny nikým neuznávané Doněcká (DNR) a Luhanská lidová republika (LNR), jejichž „nezávislost“ byla, podobně jako na Krymu, potvrzena 11. května 2014 nelegálními „referendy“, která odporovala veškerým demokratickým standardům.

V létě 2014 se ukrajinské armádě složené z velké části z dobrovolníků podařilo zahájit úspěšnou protiofenzivu a získat pod svou kontrolu většinu okupovaného území včetně města Slovjansk. Po zásahu ruské armády a útocích z území Ruska se ale Ukrajinci museli stáhnout a zhruba třetina Doněcké a Luhanské oblasti zůstala pod kontrolou tzv. DNR a LNR. Poslední velká bitva se odehrála na přelomu ledna a února 2015, kdy Rusové obsadili město Debalceve. V září 2014 a únoru 2015 byly v Minsku podepsány dohody o příměří, které stabilizovaly frontovou linii. Kromě zastavení bojů ale byly další postuláty dohod, včetně znovuzískání kontroly nad mezinárodně uznávanými hranicemi Ukrajiny, kvůli svým podmínkám nesplnitelné a nikdy nebyly naplněny. Válka zde ale v menší intenzitě probíhala neustále až do roku 2022. Konflikt podle Kyjeva připravil o život více než 15 000 lidí, z toho zhruba čtvrtinu tvoří civilisté. Z ruské strany se řešení konfliktu na východě Ukrajiny ukázalo jako neuspokojivé a dlouhodobě neudržitelné, protože Putinův režim nemohl skrze tzv. DNR a LNR dostatečně silně manipulovat děním v Kyjevě, což mu dalo v únoru 2022 záminku pro jejich uznání a následné rozpoutání plnohodnotné války.

V roce 2014 se Rusové pokusili obsadit i další města včetně Charkova a Oděsy, které ale Ukrajina udržela pod kontrolou. V Charkově zasáhly proti separatistům včas ukrajinské speciální jednotky a v Oděse došlo 2. května 2014 k násilným střetům, během nichž zemřelo po požáru v místním domě odborů přes 40 osob, z nichž většinu tvořili proruští aktivisté, poté jakékoliv separatistické pokusy ustaly. V dalších městech, jež chtělo Rusko podle svých plánů obsadit (Dnipro, Záporoží, Cherson, Mykolajiv), se podobné proruské hnutí nepodařilo vyvolat. Důležitou roli pro vývoj v jednotlivých regionech sehrály i místní elity v čele s tzv. oligarchy. Zatímco v Dnipro či Charkově se jednoznačně postavili na stranu Kyjeva, v Doněcku se nejbohatší Ukrajinec Rinat Achmetov pokoušel lavírovat, aby si ze strany ukrajinské vlády vymohl ústupky, ale ve výsledku jen ztrácel v regionu vliv a tím přispěl k okupaci části Donbasu.

4. Proč má Rusko takový zájem o území Ukrajiny?

Jak už bylo zmíněno v první otázce, je to především kvůli tomu, že ve vnímání Vladimira Putina a lidí z jeho okruhu, ale i široké ruské veřejnosti, je Ukrajina integrální součástí tzv. ruského světa a Ukrajinci součástí velkého ruského národa, a proto musí zůstat v ruské sféře vlivu. Ukrajinské proevropské tendence mohly podle těchto představ vést k oslabení Ruska, nebo dokonce k jeho rozdělení. Proto někteří kremelští představitelé mluví v souvislosti s Ukrajinou o „preventivním úderu“, který má za cíl zvýšit bezpečnost Ruska. Kromě toho je také důležitý fakt, že bez Ukrajiny, která byla druhou největší sovětskou republikou, nemůže být Rusko světovou velmocí jako v minulosti. Kromě symboliky hrálo důležitou roli při rozhodování o anexi Krymu také vojenské hledisko. V sovětské mytologii byl poloostrov označován za „nepotopitelnou letadlovou loď“. Představa, že by Ukrajina a potažmo Krym mohly vstoupit do NATO a ruská Černomořská flotila by tak přišla o svoji tradiční základnu v Sevastopolu, byla pro Rusy zcela nepřijatelná.

5. Co předcházelo zahájení invaze na Ukrajinu? Jak byla ze strany Ruska zdůvodněna?

Už v březnu a v dubnu 2021 Rusko shromáždilo početné vojenské jednotky poblíž hranice s Ukrajinou, což představovalo největší mobilizaci sil od ruské anexe Krymu v roce 2014. Do června byla vojska částečně stažena, ovšem od října do prosince 2021 se u hranic znovu shromáždilo více než 100 tisíc ruských vojáků. Západní země se snažily přimět ruského prezidenta Vladimira Putina k diplomatickému řešení, ale západní tajné služby průběžně přinášely informace, že Rusko se skutečně připravuje na invazi. V říjnu 2021 se začala stupňovat rétorika ruské propagandy a objevovala se tvrzení, že Ukrajina se chystá k útoku, plánuje provokace a teroristické útoky. Putin dokonce označil chování ukrajinské vlády k ruskému obyvatelstvu za genocidu a ruský režim také v rámci své propagandy mluví o Ukrajině jako o státu řízeném nacisty a využívá odkazy na druhou světovou válku. Dne 21. února 2022 se členové ruské bezpečnostní rady vyslovili pro uznání nezávislosti tzv. DNR a LNR na východě Ukrajiny. Vladimir Putin poté podepsal výnosy uznávající jejich nezávislost a s jejich vůdci podepsal smlouvy, na jejichž základě nařídil ruské armádě, aby v regionech Ukrajiny započala „mírovou misi“. Nakonec Rusko 24. února 2022 zahájilo vůči Ukrajině plnohodnotnou invazi, kterou samo označuje za „speciální vojenskou operaci“. Ruský prezident Vladimir Putin to zdůvodňoval mimo jiné nutností demilitarizace a „denacifikace“ Ukrajiny.

6. Jak vypadal běžný život v oblasti Donbasu před vyostřením konfliktu o tuto oblast?

Před rokem 2014 patřil Donbas k nejbohatším částem Ukrajiny s relativně vysokou životní úrovní. To bylo dáno tím, že se jednalo o silně zurbanizovaný průmyslový region s centrem v milionovém Doněcku, ve kterém byla velká část ukrajinského těžkého průmyslu a nerostného bohatství (především uhlí). Symbolem úspěchu a rozvoje Donbasu se stalo pořádání zápasů fotbalového mistrovství Evropy v roce 2012, které se konaly na moderním stadionu Šachtaru Doněck postaveném o tři roky dříve. Pro mistrovství Evropy bylo také otevřeno kompletně zmodernizované letiště, které bylo zcela zničeno během bojů v roce 2014. Proto zde také existoval mýtus o tom, že „Donbas živí celou Ukrajinu“. Reálně byl ale místní průmysl zastaralý a Donbas se potýkal mimo jiné s celou řadou ekologických problémů, proto byl ve skutečnosti dotován z centra. Kromě toho byl znám svým silným kriminálním podsvětím, které prorůstalo do politiky.

Po zahájení bojů v roce 2014 velká část obyvatel Donbas opustila. Platilo to především pro jeho okupovanou část. Po vyhlášení příměří a stabilizaci situace zde mezi roky 2015–2022 panoval relativní klid a lidé z okupovaných měst mohli oficiálními přechody přecházet na území kontrolované Ukrajinou, což bylo omezeno během pandemie COVID-19. I když se v bezprostředním okolí fronty každý den střílelo a válka stále čas od času přinášela civilní oběti, města dále od fronty byla klidná, rozvíjela se a válka v nich nebyla přítomná. To platí především pro téměř půlmilionový přístav Mariupol, do jehož rozvoje investoval oligarcha Rinat Achmetov.

7. Zhoršila se v oblasti Donbasu situace po vypuknutí války? Jaký je tam teď současný stav?

Ruská invaze 24. února 2022 zasáhla celou Ukrajinu, přinesla mnohem více obětí než v roce 2014 a ovlivňuje život všude od západu na východ. I na města v blízkosti hranic s Polskem opakovaně dopadají ruské rakety. Konkrétní situace se liší podle toho, jestli přes dané město nebo vesnici přímo prošla fronta, případně jestli je nebo byla v dosahu ruského dělostřelectva. V místech, kde se přímo bojovalo, jsou obrovské škody a řada měst a vesnic je doslova srovnána se zemí a přestala existovat. Z okupovaných měst na východě v čele s Mariupolem máme zprávy o válečných zločinech a rozsáhlých masakrech civilního obyvatelstva. Miliony Ukrajinců také opustily své domovy a uprchly buď do zahraničí, nebo do bezpečnějších regionů více na západ. Zároveň ale platí, že v místech o něco dále od fronty se lidé, kteří zde zůstali, pokoušejí žít v rámci možností běžným životem. Neustále jim ale hrozí nebezpečí útoků raketami a drony, které je zde mnohem větší než například v Kyjevě, a pravidelně proto odsud přicházejí zprávy o velkém množství civilních obětí.

8. Jak se k probíhající invazi staví západní svět?

Západ se od podzimu roku 2021 snažil ruského prezidenta Vladimira Putina od útoku na Ukrajinu odradit. Do Moskvy přijížděli světoví státníci, francouzský prezident Emmanuel Macron mluvil se svým ruským protějškem více než desetkrát. Současně Západ varoval, že v případě agrese zavede drtivé ekonomické sankce. Kreml tomu ale nevěřil, protože podle původního plánu předpokládal, že během několika dnů obsadí celou Ukrajinu a Západ se s tím bude muset smířit. Ostatně na Západě také nevěřili, že se Ukrajina dokáže ruskému útoku ubránit. Jak se posléze ukázalo, třeba německá a francouzská rozvědka předpokládala, že Rusko obsadí Kyjev a celou Ukrajinu východně od Dněpru v řádu tří týdnů. I proto Západ poskytoval Kyjevu hlavně zbraně jako protitankové střely Javelin, vhodné pro partyzánskou válku. Nicméně plán Kremlu zkrachoval, ruským jednotkám se nepodařilo obsadit Kyjev a scénář bleskové války zafungoval jen na jihu u Mariupolu a Chersonu. Ovšem ani zde se nepodařilo postoupit dále k Oděse nebo Záporoží. Významnou roli v tom sehrálo to, že Ukrajinci po roce 2014 začali vnímat Rusko jako hrozbu. Zároveň se v letech 2014–2022 podařilo prosadit řadu reforem, částečně modernizovat zemi a významně posílit armádu. Ukrajina proto byla v roce 2022 daleko silnější a odhodlanější než o osm let dříve. Na začátku invaze sehrálo významnou roli i chování ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského, který zůstal v obleženém Kyjevě a rezolutně odmítl nabídky západních zemí na evakuaci. „Nepotřebuji odvoz, ale zbraně,“ zněla jeho slavná odpověď.

Tím se změnilo i nastavení Západu, který začal dodávat i další zbraně. Jednou z prvních byla i Česká republika, která Ukrajině jako první na světě dodala těžkou techniku včetně tanků. Když i ostatní země postupně pochopily, že Ukrajinci se vzdát nehodlají, začaly dodávat i sofistikované zbrojní systémy jako například raketomety HIMARS, moderní dělostřelectvo nebo tanky. Podpora Západu byla jedním z faktorů, který umožnil v roce 2022 velkou protiofenzivu ukrajinské armády v Charkovské oblasti a osvobození jediného okupovaného oblastního města Cherson. Postupně se Ukrajincům začalo dařit zasahovat vojenské cíle i daleko od fronty a mimo jiné značně oslabit ruskou Černomořskou flotilu, díky čemuž se podařilo obnovit klíčový vývoz obilí z přístavů v čele s Oděsou. Nyní Ukrajinci čekají především na dodávky amerických stíhacích letounů F-16. S postupem času ale v některých zemích podpora Ukrajiny kvůli politickým sporům oslabila, což se v posledních měsících týká především USA, které poskytly nejvíce vojenské pomoci.

Důležitá ale není jen vojenská pomoc. Západ také Ukrajinu podporuje ekonomicky a poskytuje jí prostředky, bez kterých by se její ekonomika potýkala s obrovskými problémy. Nejnověji Evropská unie po dlouhých průtazích schválila rozsáhlou pomoc ve výši 50 miliard eur. Podle různých odhadů Ukrajina vinou ruské agrese přišla o zhruba 40 procent ekonomiky a řada velkých závodů, které byly primárně na východě Ukrajiny, je dnes zničena.

9. Jaké procento obyvatelstva již Ukrajinu opustilo? Kolik lidí se již vrátilo?

Krátce po invazi ruských vojsk na Ukrajinu bylo zřejmé, že v Evropě začíná také jedna z největších uprchlických vln v její historii. Ke konci dubna přesáhl počet lidí prchajících před válkou 5,5 milionu a ke konci června 6,5 milionu. Rok od ruské invaze evidovala OSN na evropském území bezmála 5 milionů ukrajinských držitelů dočasné ochrany nebo obdobného statusu. Nejvíce speciálních povolení, přes 1,5 milionu, dosud udělilo Polsko. Ze zemí, které s Ukrajinou nesousedí, se nejvyšší počet uprchlíků nachází v Německu, a to přes jeden milion. Na třetím místě je s přibližně 480 tisíci případy přiznané dočasné ochrany Česko. Skutečné počty ukrajinských běženců se ale mohou od množství udělených speciálních viz výrazně lišit. V Česku například podle ministra vnitra Víta Rakušana reálně pobývá kolem 300 tisíc uprchlíků a v Polsku je udáván méně než jeden milion. Krajně nejisté zůstávají údaje o počtu uprchlíků mířících na východ, tedy do Ruska. Zatímco OSN udávala v lednu 2023 číslo těsně nad 2,8 milionu, oficiální ruské zdroje z tzv. silových struktur hovoří o více než 5 milionech běženců. Tyto údaje není možné nezávisle ověřit. Podle ukrajinských představitelů má podstatná část přesunů do Ruska charakter deportací. Značná část uprchlíků se do své vlasti také vrátila, a to především po odrazení ruského útoku na Kyjev, který je nyní relativně bezpečný. Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky registroval ke konci ledna 2023 bezmála 10 milionů překročení hranic ve směru na Ukrajinu. Tento údaj však zahrnuje i osoby, které se přes hranice pohybují opakovaně. Plány uprchlíků na návrat jsou dlouhodobě neměnné: z průzkumů veřejného mínění napříč Evropou vyplývá, že až 90 % vysídlených lidí se hodlá na Ukrajinu vrátit.

10. Kolik má probíhající konflikt obětí – z řad vojáků/civilistů?

Podle údajů OSN z prosince 2023 zemřelo na Ukrajině přinejmenším 10 tisíc civilistů včetně 560 dětí a přes 18 500 osob bylo zraněno. Reálný počet mrtvých a zraněných civilistů je ale zcela evidentně mnohem vyšší. Nelze totiž zjistit množství obětí na okupovaných územích včetně dříve téměř půlmilionového Mariupolu, který byl doslova srovnán se zemí. Podle satelitních snímků jsou zde rozsáhlé masové hroby.

Podle oficiálních údajů, zveřejněných v únoru 2024 ukrajinským prezidentem Volodymyrem Zelenským, přišla Ukrajina o 31 tisíc vojáků, zatímco Rusů mělo zahynout 180 tisíc. Počet mrtvých ukrajinských vojáků ale bude s největší pravděpodobností výrazně vyšší, protože se jedná pouze o oficiálně potvrzená úmrtí bez nezvěstných. Představitelé USA proto už v srpnu 2023 mluvili o 70 tisících zabitých a 120 tisících zraněných vojácích. Celkové ruské ztráty, které zahrnují i zraněné, ukrajinský generální štáb odhaduje na více než 400 tisíc.

11. Jak nyní pracují humanitární organizace na území Ukrajiny? Čeho je aktuálně největší nedostatek a jak je to se zásobováním?

Po únorové eskalaci válečného konfliktu začaly mezinárodní organizace, které již na Ukrajině působily, okamžitě poskytovat humanitární materiální pomoc jako například jídlo, vodu, léky, hygienické potřeby a věci na poskytnutí přechodného přístřeší v oblastech zasažených boji a také na hranicích během odlivu lidí z Ukrajiny. Do humanitární pomoci se samozřejmě okamžitě zapojili i místní ukrajinské neziskové organizace a dobrovolníci. V současné době se mezinárodní i místní organizace snaží koordinovat podle svého místního i sektorového působení. Některé se specializují na zdravotnictví, psychosociální pomoc, právní pomoc nebo na znovuoobnovení válkou poničené infrastruktury. Vše se děje v úzkém spojení s místními obcemi a samosprávami. Ve východní části Ukrajiny, kolem linie konfliktu a v nově osvobozených územích je stále potřeba poskytovat materiální pomoc jako vodu, jídlo, léky a hygienické potřeby, ale také rychlé, často provizorní opravy domů. Pokud v místech fungují obchody, dostávají lidé i finanční pomoc, aby si pořídili, co potřebují. V oblastech, kam se vystěhovali lidé z východní části Ukrajiny, což jsou například oblasti ve středu a na západě země, pomáhají organizace s opravami a vybavením center pro vnitřně vysídlené obyvatele nebo s finančními dávkami, aby si za ně lidé mohli koupit základní potřeby nebo zaplatit léky, účty za elektřinu či palivo pro vytápění domů. Na konci léta a na podzim 2022 se také začalo s opravami rodinných domů a bytovek v místech, odkud se stáhla ruská armáda, aby byly připraveny na zimní období. Jelikož se ukazuje, že určitá část populace, třeba lidé s postižením nebo senioři, kteří byli přestěhováni z východních oblastí na západ/střed Ukrajiny, tam pravděpodobně zůstanou po neurčitě dlouhou dobu. Organizace se také snaží upravovat podmínky v původně přechodném bydlení, tak aby to byla místa vhodná k dlouhodobějšímu ucházejícímu místu pro život. Vyměňují se okna, předělávají se koupelny, dovybavují kuchyně a společné prostory. Další pomoc se týká vzdělávání dětí, které jsou přesídleny, ale také ostatních, jelikož školy musí být vybaveny protiletectkými kryty. Zdaleka ne všechny školy je mají, a tak zůstávají zavřené a ani místní děti do nich nemohou. Vzdělávají se tedy často online, nicméně jim mnohdy chybí vybavení, klidné místo nebo internetové připojení a elektřina. Organizace poskytují toto vybavení, staví pro školy protiletectké kryty anebo v místech s centrem pro vnitřně vysídlené osoby zakládají a vybavují učebny, odkud se děti mohou v klidnějším prostředí připojit k výuce (často své původní školy). Mezinárodních organizace se zaměřují také na posílení kapacit místních organizací, aby mohly poskytovat kvalitní pomoc v rámci platných mezinárodně uznávaných humanitárních standardů.

NEDOSTATEK A ZÁSOBOVÁNÍ

Na většině míst střední a západní Ukrajiny normálně fungují obchody a služby. Samozřejmě čím blíže jsou frontové linii, tím odlišnější je situace. Mohou například chybět stavební materiály, které se musí dovézt z větší dálky. Přes zimní období některé organizace kupovaly větší množství generátorů pro instituce, jako jsou nemocnice nebo uprchlická centra mimo území Ukrajiny. Některá uprchlická centra ale preferovala mít kotel na tuhá paliva, jelikož nezbývaly finance na nákup benzínu do generátorů. Po obnovených útocích na celé území Ukrajiny v říjnu 2022 se začaly provádět plánované výpadky elektřiny, jelikož ruská armáda cílí na zdroje elektřiny, tepla a sklady paliv. Výpadky tepla a také teplé vody, hlavně v centrálně vytápěných budovách, jsou rovněž časté. Spousta domácností ve městech má na elektřinu i sporák, takže ohřev vody není možný.

V současnosti je asi nejhorší situace nejbliž frontové linie, kde často zůstávají jen starší lidé, kteří se tam rozhodli zůstat. Dodávky zboží, a to i jídla, mohou být přerušené nebo jen občasné. Nevíme také, jaká je situace za frontovou linií v oblastech anektovaných Ruskem na konci září 2022, například v Chersonské nebo Záporožské oblasti. Pomoc se tam z ukrajinské strany nedá dostat a není jasné, zda dostávají materiální nebo finanční pomoc od ruského státu. Víme ale, že v každé znovu osvobozené oblasti ukrajinskou armádou je situace katastrofální. Po odminování oblasti tu lidé potřebují hlavně vodu, léky a jídlo.

12. Jak probíhá na Ukrajině výuka? Mohou zde děti chodit do školy?

Prioritní je bezpečí žáků i učitelů, proto prezenční výuka probíhá jen ve školách, které disponují kryty civilní obrany, kam se mohou žáci uchýlit, když se rozezná sirény a v závislosti na aktuální bezpečnostní situaci. Například v Charkově, který čelí

častým raketovým útokům, se výuka přesouvá i do místního metra. Žáci se učí na směny a prezenční výuka je zajištěna primárně pro žáky prvního stupně. U starších žáků jsou teoretické předměty vyučovány online a žáci do školy docházejí pouze na praktické hodiny. Konkrétní způsob výuky nicméně vždy závisí na posouzení vedení školy, proto se může situace v jednotlivých školách výrazně lišit. Od září 2022 se vyučuje ve smíšeném formátu ve více než 60 procentech ukrajinských škol. V rizikových oblastech a na dočasně okupovaných územích probíhá výuka výhradně distančně. I v případě, že škola byla zničena a už neexistuje, může svým žákům poskytovat vzdělání online. Ukrajínští žáci, kteří žijí v zahraničí, mohou navštěvovat školu v zemi svého pobytu a výsledky tohoto vzdělávání jim budou na Ukrajině uznány, ale kromě toho mají i možnost se distančně vzdělávat ve škole, kterou na Ukrajině navštěvovali. Obě výše uvedené možnosti mohou kombinovat a online se účastnit pouze vybraných předmětů. Na ukrajinských vysokých školách s výjimkou západní Ukrajiny probíhala výuka distančním způsobem. Od akademického roku 2023/2024 ale ukrajinské ministerstvo školství univerzitám doporučilo návrat ke klasické výuce za podmínky, že budou mít přizpůsobené kryty.

13. Jaký dopad má válka na ukrajinské děti, respektive dospívající, na jejich psychiku a sebevědomí?

Dopad války je traumatizující pro všechny a pro dospívající o to víc, že procházejí vývojovým obdobím, během kterého hledají svou identitu a čelí riziku zmatení rolí. Řeší otázky, jak se jeví ostatním, co jsou opravdu oni, v čem je jejich síla, slabost... V případě válečných zkušeností pak nabývá na větší intenzitě a hloubce otázka smyslu života, budoucnosti, víry a naděje. Tato dilemata a výzvy mohou pak ve válečném kontextu vést ke ztrátě důvěry v to dobré na tomto světě, v ně samotné.

Dopady tedy mohou být drtivé – od myšlenek na sebevraždu přes rizikové chování (pod kterým je často schováno hledání alespoň nějakého pocitu, vzrušení) po nihilistický přístup k životu a deprese.

Dospívání ve válce přináší tlak zevnitř i zvenčí, což může být velmi zahlcující. A tak další (ochranný) důsledek může být v disociaci, odpojení se od emocí, od zájmu o druhé, v nepřiměřených reakcích, kdy dotyčného může zasáhnout (rozčítit, rozplakat) maličkost (a pak se sám na sebe ještě zlobí, že to tak je) nebo ve snížené odolnosti vůči stresu, nárokům.

Celkově je u všech zvýšené riziko PTSD.

14. Jak se vyrovnat s těžkými životními situacemi?

Pro postupné zpracování a vyrovnání se se zkušeností války pomáhá v první řadě, když jsou kolem nich dospělí, kteří mají na jedné straně pochopení a na druhé straně je vnímají jako silné a statečné bytosti, jimž fandí a jež podporují v hledání vlastních cest ke zpracování.

Někomu může pomoci sport, tanec, fyzická aktivita. Pro někoho jiného je to naopak klid, málo podnětů, které může kdykoliv zkorigovat... může to být poslech hudby, pobyt v přírodě.

Obecně by bylo dobré, kdyby si tito teenageři mohli sami poskládat svoji Truhlu pokladů (zdrojů) – co jim pomáhá v případě náhlého propadu (tabulka čokolády, oblíbená vůně, dotyk plyšáka, talismana v kapse...), co je dlouhodobější zdroj – aktivita, místo, člověk. Zmapovat si to a využívat.

Pro akutní pomoc pak pomáhá opláchnout si obličej studenou vodou, uvědomit si chodidla, rozhlédnout se a napočítat 10 věcí určité barvy, tvaru. A pak se znovu rozhlédnout, několikrát vydechnout. Také se mohou oškálovat od 0 do 10, kde teď se stresem jsou. A udělat nějakou aktivitu viz výše nebo zavolat kamarádovi, domů, na Linku bezpečí. A pak se podívat, zda a jak stres klesl a případně opakovat. Dobrá pomoc je 5kroková metoda Emotion Aid – návod je například v češtině [zde](#) a [zde](#) v ukrajinštině.

Další možností je aplikace *Nepanikař*, která také pomáhá s akutním stresem, propadem. Pracují pro ni i terapeuti, s nimiž je možné se online spojit.

15. Jak se mají protagonisté v současnosti?

Režisérka bohužel stále nemá kontakt na hlavní hrdiny Illyu a Ruslana. Ví o tom, že jsou naživu, ale nemohou opustit okupované území. Andriy žije se svou rodinou na východní Ukrajině a začal studovat na inženýrské fakultě Polytechnického institutu v Dněpru. Má se dobře a koupil si motorku. Liza stále žije a studuje v Gentu a je jednou z nejlepších studentek Královské akademie umění v témže městě. Lera stále žije ve Francii, v malé vesničce nedaleko Montpellier a letos bude maturovat. Má francouzského přítele a je šťastná.

16. A jak vlastně vznikl příběh o pěti dospívajících z Donbasu?

Příběhu se režisérka filmu Alisia Kovalenko začala věnovat po setkání s Valentynem Scherbačovem, známým ukrajinským sportovním novinářem, v roce 2018. To právě on zorganizoval terapeuticko-dobrodružnou expedici do Himalájí. Chtěl dětem, které nemohly odejít kvůli válečným konfliktům ze země, dopřát, aby konečně objevily svět tam venku. Vytvořil tak výzvu pro mladé lidi, aby se zúčastnili jeho expedice. Přihlásilo se jich velké množství a on z nich vybral pět, kteří tuhle možnost dostali. Nebylo to snadné rozhodování, ale byli vybráni ti, kteří byli nejvíce odhodlaní a motivovaní.

Režisérka měla záměr, aby tento film byl hlavně o naději, něze a plnění snů. Alisa chtěla narušit dětem stereotyp a šed' válečného Donbasu. Vše směřovalo k tomu, že tomu tak bude, ale pak přišla totální válka a zmařila její plány. Bohužel zjistila, že se vývoj filmu proměnil v pravý opak a děti o své sny více méně přišly.

Autoři odpovědí:

Původní znění otázek:

Ondřej Soukup, redaktor Hospodářských novin

Aktualizace 2/2024 a otázky č. 6 a 7: Michal Lebduška, analytik Asociace pro mezinárodní otázky

Otázka č. 11: Jana Bok Toužimská, Člověk v tísni

Otázky č. 13 a 14: Lenka Bukovská, psychologka a psychoterapeutka Linky bezpečí

Otázka č. 15: režisérka filmu Alisa Kovalenko